dieser Antichrist, dieser Besieger Gottes", die aan de aarde haar doel, aan de menschheid haar hope zal teruggeven, „*er muss einst kommen*" 9). Alzoo een persoonlijke Antichrist, in levenden lijve, over God en zijn Messias triomfeerend; en de komst van dit menschelijk monster wordt niet afgebeden, maar ingeroepen, ja, uit de verte met handgeklap als de dageraad van den eeuwigen morgen begroet. Is het niet ontzettend, zulk een rauwen kreet uit de diepte op te vangen als echo op wat de Schrift ons van den Antichrist profeteert? Slechts in één opzicht hapert de parallel. Wat theïstisch bij den apostel geopenbaard is, doemt voor Nietzsche *pantheïstisch* op, in den weg der Evolutie. Naar de Schrift zal de Antichrist een *mensch*, „de mensch der zonde", een geweldig dwingeland op aarde zijn; maar voor Nietzsche wordt deze Antichrist „ein *Ueber*mensch", geëvolveerd uit den *gewonen* mensch, die zelf weer uit een *Unter*mensch ontkiemd is 10). Zijn verschijning zal vrucht zijn van wat sinds eeuwen tegen God strijdt. Immers wat men tot dusver „de boozen" noemde zijn niets dan de „Cyclopische Architecten der Humanität" 11). God alleen, en zijn Christus, stond dusver aan de evolutie van dit hooger wezensoort in den weg. Maar nu heeft dit uit. „Nun aber starb dieser Gott. Ihr, höhere Menschen, dieser Gott war ihr gröszte Gefahr. Seid er aber im Grabe liegt, — nun erst kommt der grosze Mittag, nun erst wird der höhere Mensch ... *Herr*" 12).

M. H. in een tragisch-profetisch oogenblik ontgleden eens aan de pen van Nietzsche deze woorden: „Aber denke über dich selbst nach, Zarathustra. Du selber, wahrlich, auch du könntest wohl an Ueberfluss von Weisheit ein Esel werden" 13). En nu... sinds drie lange jaren is Nietzsche *waanzinnig* geworden, ongeneeslijk waanzinnig, en kwijnt hij geestelijk en lichamelijk weg in een staat *beneden* het menschelijke. Of hier een oordeel Gods in ligt? Ik beslis het niet; maar wat ik wel doen mag is, u op Nietzsche's verschijning wijzen, als op de noodzakelijke consequentie van den pantheïstischen storm, die den levensstroom onzer eeuw voortstuwt. Wie eenmaal goed en kwaad, door Evolutie, genetisch saamverbindt; alleen